

श्रीमद् भागवत का यह सार
भगवद् भक्ति ही आधार

श्रीमद्भागवत रसिक कुटुंब देवकी-स्तुति (10.3) मराठी

देवकी के गर्भ में आकर, बन यदुवंशी विष्णु विराजे।
शंकर ब्रह्मा करते वंदन, बंदीगृह में हरि है साजे।

नारायणं(न) नमस्कृत्य, नरं(ञ्) चैव नरोत्तमम्।
देवीं(म) सरस्वतीं(वँ) व्यासं(न), ततो जयमुदीरयेत्

नामसंङ्कीर्तनं(यँ) यस्य, सर्वपापप्रणाशनम्।
प्रणामो दुःखशमनस्, तं(न) नमामि हरिं(म) परम्

श्रीमद्भागवतमहापुराणम्

दशमः स्कंधः

अथ तृतीयोऽध्यायः

श्रीशुक उवाच

अथ सर्वगुणोपेतः(ख), कालः(फ़) परमशोभनः ।

यर्होवाजनजन्मर्क्ष(म्), शान्तर्क्षग्रहतारकम् ॥ 1 ॥

यर्हो+वाजन+जन्मर्क्ष(म्), शान्तर्क्ष+ग्रहता+रकम्

श्रीशुक म्हणतात- नंतर जेव्हा सर्व गुणांनी युक्त अशी अतिशय उत्तम वेळ आली, तेव्हा रोहिणी नक्षत्र होते, आकाशातील सर्व नक्षत्रे, ग्रह आणि तारे शुभ होते, (त्यावेळी भगवान प्रगट झाले.)

दिशः(फ़) प्रसेदुर्गगनं(न), निर्मलोडुगणोदयम् ।

मही मङ्गलभूयिष्ठ- पुरग्रामव्रजाकरा ॥ 2 ॥

प्रसेदुर्+गगनं(न), निर्मलो+डुगणो+दयम्, पुरग्राम+व्रजाकरा

त्यावेळी दिशा प्रसन्न होत्या. आकाशामध्ये तो तेजाने झगमगत होते. पृथ्वीवरील शहरे, गावे, गवळीवाडे आणि खाणी अत्यंत मंगलमय झाल्या होत्या,

नद्यः(फ्) प्रसन्नसलिला, हृदा जलरुहंश्रियः ।

द्विजालिकुलसन्नादस्-तबका वनराजयः ॥ 3 ॥

द्विजा+लिकुल+सन्नादस्

नद्यांचे पाणी स्वच्छ झाले होते, सरोवरांमध्ये कमळे उमलली होती, वनातील वृक्षांच्या रांगा फुलांच्या गुच्छांनी लहडल्या होत्या, त्यांवर पक्षी किलबिल करीत होते, तर कुठे भ्रमर गुणगुणत होते,

ववौ वायुः(स्) सुखंस्पर्शः(फ्), पुण्यगन्धवहः(श) शुचिः ।

अग्रयंश्च द्विजातीनां(म्), शान्तास्तत्र समिन्धत ॥ 4 ॥

द्विजा+तीनां(म्), शान्तास्+तत्र

पवित्र आणि सुगंधी वारा आपल्या स्पशनि लोकांना सुखी करीत वाहात होता. ब्राह्मणांच्या अग्निहोत्रांचे कधीही न विझणारे अग्नी कंसाच्या अत्याचारांनी विझले होते, ते यावेळी प्रज्वलित झाले.

मनां(म्)स्यासन् प्रसन्नानि, साधूनामसुरद्रुहाम् ।

जायमानेऽजने तस्मिन्, नेदुर्दुन्दुभयो दिवि ॥ 5 ॥

साधूना+मसुर+द्रुहाम्, नेदुर्+दुन्दुभयो

असुरांचा नाश इच्छिणाऱ्या सज्जनांची मने एकदम प्रसन्न झाली. अजन्मा जन्माला येण्याची वेळ आली, तेव्हा स्वर्गामध्ये देवतांच्या दुंदुभी वाजू लागल्या.

जगुः(ख्) किन्नरगन्धर्वास-तुष्टुवुः(स्) सिद्धचारणाः ।

विद्याधर्यश्च ननृतु- रप्सरोभिः(स्) समं(न्) तदा ॥ 6 ॥

किन्नर+गन्धर्+वास, विद्या+धर्+यश्च

किन्नर आणि गंधर्व गाऊ लागले. सिद्ध आणि चारण स्तुती करू लागले आणि विद्याधरांच्या स्त्रिया अप्सरांबरोबर नाचू लागल्या.

मुमुचुर्मुनयो देवाः(स्), सुमनां(म्)सि मुदान्विताः ।

मॅन्दं(म्) मॅन्दं(ञ्) जलधरा, जगर्जुरनुसागरम् ॥ 7 ॥

मुमुचुर्+मुनयो, जगर्+जुरनु+सागरम्

देव आणि ऋषी आनंदित होऊन पुष्पवर्षाव करू लागले. पाण्याने भरलेले ढग समुद्राजवळ जाऊन सौम्य गर्जना करू लागले.

निशीथे तम उद्भूते, जायमाने जनार्दने ।

देवक्यां(न्) देवरूपिण्यां(वँ), विष्णुः(स्) सर्वगुहाशयः ।

आविरासीद्यथा प्राच्यां(न), दिशीन्दुरिव पुष्कलः ॥ 8 ॥

आविरा+सीद्यथा, दिशीन्+दुरिव

जनार्दनांच्या अवताराची वेळ होती मध्यरात्र ! सगळीकडे अंधकाराचे साम्राज्य पसरले होते. त्याचवेळी सर्वांच्या हृदयामध्ये विराजमान असणारे भगवान विष्णू देवरूपिणी देवकीच्या ठिकाणी पूर्व दिशेला पूर्ण चंद्राचा उदय व्हावा, तसे प्रगट झाले.

तमद्भुतं(म्) बालकमम्बुजेक्षणं(ञ्),
चतुर्भुजं(म्) शङ्खगदाद्युदायुधम् ।
श्रीवत्सलक्ष्मं(ङ्)गलशोभिकौस्तुभं(म्),
पीताम्बरं(म्) सान्द्रपयोदसौभगम् ॥ 9 ॥

तमद्+भुतं(म्), बालक+मम्बु+जेक्षणं(ञ्), शङ्खगदा+द्युदा+युधम्,
श्रीवत्स+लक्ष्मं(ङ्)गल+शोभिकौस्तुभं(म्), सान्+द्रपयो+दसौ+भगम्

महार्हवैदूर्यकिरीटकुण्डलत्-
विषा परिष्वक्तसहस्रकुन्तलम् ।
उद्दामकाञ्च्यङ्गदकङ्कणादिभिर्-
विरोचमानं(वँ) वसुदेव ऐक्षत ॥ 10 ॥

महार्+हवैदूर्य+किरीट+कुण्डलत्, परिष्वक्त+सहस्र+कुन्तलम्,
उद्दाम+काञ्च्यङ्गद+कङ्कणा+दिभिर्

वसुदेवांनी पाहिले की, त्यांच्यासमोर एक अद्भुत बालक आहे. त्याचे नेत्र कमलाप्रमाणे असून त्याला चार हात आहेत. त्याने हातांमध्ये शंख, गदा आणि चक्र ही उत्कृष्ट आयुधे घेतली आहेत. वक्षः स्थळावर श्रीवत्सचिह्न असून गळ्यामध्ये कौस्तुभमणी झगमगत आहे. पावसाळ्यातील मेघांप्रमाणे सुंदर श्यामल शरीरावर मनोहर पीतांबर झळकत आहे. मौल्यवान असे वैर्यमणी जडवलेला किरीट आणि कुंडले यांच्या तेजाने दाट कुरळे केस चमकत आहेत. चमकणारा कमरपट्टा, दंडावर बाजूबंद आणि मनगटांमध्ये कंकणे यांनी तो विशेष शोभून दिसत होता.

स विस्मयोत्फुल्लविलोचनो हरिं(म्),
सुतं(वँ) विलोक्यानकदुन्दुभिस्तदा ।
कृष्णावतारोत्सवसम्भ्रमोऽस्पृशन्-
मुदा द्विजेभ्योऽयुतमाप्लुतो गवाम् ॥ 11 ॥

विस्मयोत्+फुल्ल+विलोचनो, विलोक्या+नकदुन्दुभिस्+तदा,
कृष्णा+वतारोत्+सवसम्भ्रमोऽस्पृशन्,द्विजेभ्योऽ+युतमाप्लुतो

पुत्राच्या रूपाने स्वतः भगवंतच आले आहेत, असे पाहताच वसुदेवांचे डोळे आश्चर्याने विस्फारले. श्रीकृष्णांचा अवतार झाला, या अत्यानंदाच्या भरात त्यांनी त्याचवेळी ब्राह्मणांना दहा हजार गाई दान देण्याचा संकल्प केला.

अथैनमस्तौदवधार्य पूरुषं(म्),
परं(न्) नताङ्गः(ख) कृतधीः(ख) कृताञ्जलिः ।
स्वरोचिषा भारत सूतिकागृहं(वँ),
विरोचयन्तं(ङ्) गतभीः(फ्) प्रभाववित् ॥ 12 ॥

अथै+नमस्तौ+दवधार्य, सूतिका+गृहं(वँ),

परीक्षिता ! भगवान श्रीकृष्ण आपल्या अंगकांतीने जन्मगृहात झगमगाट करीत होते. वसुदेवांना भगवंतांचा प्रभाव माहीत असल्याने त्यांची सर्व भीती नाहीशी झाली. आपली बुद्धी स्थिर करून त्यांनी परमपुरुष भगवंतांच्या चरणांवर आपले मस्तक नमविले आणि हात जोडून ते त्यांची स्तुती करू लागले.

वसुदेव उवाच

विदितोऽसि भवान् साक्षात्- पुरुषः(फ्) प्रकृतेः(फ्) परः ।
केवलानुभवानन्द- स्वरूपः(स्) सर्वबुद्धिदृक् ॥ 13 ॥

केवला+नुभवानन्द

वसुदेव म्हणाले- आपण प्रकृतीच्या पलीकडील असे साक्षात पुरुषोत्तम आहात, हे मी जाणले. आपण केवलस्वरूप अनुभवगम्य व आनंदस्वरूप आहात. आपण सर्व बुद्धीचे एकमेव साक्षी आहात.

स एव स्वप्रकृत्येदं(म्), सृष्ट्वाग्रे त्रिगुणात्मकम् ।
तदनु त्वं(म्) ह्यप्रविष्टः(फ्), प्रविष्ट इव भाव्यसे ॥ 14 ॥

स्वप्रकृत्येदं(म्),

आपणच सर्गाच्या सुरुवातीला आपल्या मायेपासून या त्रिगुणात्मक जगाची निर्मिती करता. नंतर त्यात आपण पहिल्यापासूनच असूनही नव्याने प्रविष्ट झालात, असे वाटते.

यथेमेऽविकृता भावास्- तथा ते विकृतैः(स्) सह ।
नानावीर्याः(फ्) पृथग्भूता, विराजं(ञ्) जनयन्ति हि ॥ 15 ॥

सन्निपत्य समुत्पाद्य, दृश्यन्तेऽनुगता इव ।

प्रागेव विद्यमानत्वान्-न तेषामिह संभवः ॥ 16 ॥

जोपर्यंत महत्तत्त्व इत्यादी कारणतत्त्वे वेगवेगळी असतात, तोपर्यंत त्यांची शक्तीसुद्धा वेगवेगळी असते, पण जेव्हा ती इंद्रिये इत्यादी सोळा विकारांशी एकरूप होतात, तेव्हा या ब्रह्मांडाची रचना करतात आणि याची उत्पत्ती ॥ करून यांत ती प्रविष्ट झाली आहेत असे वाटते. परंतु ती कोणत्याही पदार्थात

प्रवेश करीत नाहीत. कारण त्यांच्यापासून तयार झालेली जी जी वस्तू आहे, तीमध्ये ती अगोदरपासूनच असतात. त्यामुळे त्यांची उत्पत्ती संभवत नाही.

एवं(म्) भवान् बुद्ध्यनुमेयलक्षणैर्-
ग्राह्यैर्गुणैः(स्) सन्नपि तद्गुणाग्रहः ।
अनावृतत्वाद् बहिरन्तरं(न्) न ते,
सर्वस्य सर्वात्मन आत्मवस्तुनः ॥ 17 ॥

बुद्ध्यनु+मेय+लक्षणैर्, ग्राह्यैर्+गुणैः(स्), अना+वृतत्वाद्

त्याचप्रमाणे बुद्धीने फक्त गुणांच्या लक्षणांचेच अनुमान केले जाते आणि इंद्रियांच्या द्वारा फक्त गुणमय विषयांचेच ग्रहण होते. आपण जरी त्यामध्ये असता, तरीसुद्धा त्या गुणांच्या ग्रहणाने आपले ग्रहण होत नाही. कारण आपण सर्व काही आहात, सर्वांचे अंतर्गामी आणि आत्मस्वरूप आहात. गुणांचे आवरण आपल्याला झाकून टाकू शकत नाही. म्हणून आपण बाहेर नाहीत की आत नाहीत. तर मग आपण कशामध्ये प्रवेश कराल?

य आत्मनो दृश्यगुणेषु सन्निति,
व्यवस्यते स्वव्यतिरेकतोऽबुधः ।
विनानुवादं(न्) न च तन्मनीषितं(म्),
संम्यग् यतस्त्यक्तमुपाददत् पुमान् ॥ 18 ॥

स्वव्+यतिरे+कतोऽबुधः, तन्मनी+षितं(म्), यतस्+त्यक्त+मुपा+ददत्

जो आपल्या या दृश्य गुणांना आपल्यापासून वेगळे समजून सत्य आहे असे मानतो, तो अज्ञानी होय; कारण विचार केल्यावर हे दृश्य पदार्थ वाग्विलासाखेरीज दुसरे काहीही नाही, हे सिद्ध होते. विचारांतून ज्या वस्तूचे अस्तित्व सिद्ध होत नाही, परंतु जी बाधित होते, तिला खरे समजणारा मनुष्य बुद्धिमान कसा असू शकेल ?

त्वत्तोऽस्य जन्मस्थितिसं(यँ)यमान् विभो,
वदन्त्यनीहादगुणादविक्रियात् ।
त्वयीश्वरे ब्रह्मणि नो विरुध्यते,
त्वदाश्रयत्वादुपचर्यते गुणैः ॥ 19 ॥

त्वत्+तोऽस्य, जन्मस्थितिसं(यँ)यमान्, वदन्त्य+नीहा+दगुणा+दविक्रियात्, त्वदा+श्रयत्वा+दुपचर्यते

हे प्रभो ! आपण स्वतः सर्व क्रिया, गुण आणि विकारांपासून अलिप्त असून या जगाची उत्पत्ती, स्थिती आणि प्रलय आपल्यापासूनच होतात, असे म्हणतात. ही गोष्ट सर्वसत्ताधीश परब्रह्म अशा आपल्याशी विसंगत नाही. कारण तिन्ही गुणांचे आश्रय आपणच आहात. म्हणून त्या गुणांचे कार्य इत्यादींचा आपल्यावरच आरोप केला जातो.

सं त्वं(न) त्रिलोकंस्थितये स्वमायया,
बिभर्षि शुक्लं(ङ्) खलु वर्णमात्मनः ।
सर्गाय रक्तं(म्) रजसोपबृं(म्)हितं(ङ्),
कृष्णं(ञ्) च वर्णं(न) तमसा जनात्यये ॥ 20 ॥

त्रिलोकस्+थितये

आपणच तिन्ही लोकांचे रक्षण करण्यासाठी आपल्या मायेने सत्त्वमय शुक्लवर्ण (पोषणकारी विष्णुरूप) धारण करता, उत्पत्तीसाठी रजः प्रधान रक्तवर्ण (सुजनकारी ब्रह्मारूप) आणि प्रलयाच्या वेळी तमोगुणप्रधान कृष्णवर्ण (संहारकारी रुद्ररूप) यांचा स्वीकार करता.

त्वमस्य लोकस्य विभो रिरिक्षिषुर्-
गृहेऽवतीर्णोऽसि ममाखिलेश्वर ।
राजन्यसं(ञ्)ज्ञासुरकोटियूथपैर्-
निर्व्यूह्यमाना निहनिष्यसे चमूः ॥ 21 ॥

गृहेऽ+वतीर्+णोऽसि, ममा+खिलेश्वर राजन्+यसं(ञ्)ज्ञा+सुरको+टियूथपैर्, निर्व्यूह्य+माना

प्रभो ! आपण सर्व शक्तिमान आणि सर्वांचे स्वामी आहात. या जगाच्या रक्षणासाठीच आपण माझ्या घरी अवतार घेतला आहे. आजकाल कोटी कोटी असुर सेनापतींनी स्वतः राजे होऊन आपल्या आधिपत्याखाली मोठमोठ्या सेना तयार केल्या आहेत. आपण त्या सर्वांचा संहार कराल.

अयं(न) त्वसंभ्यस्तव जन्म नौ गृहे,
श्रुत्वाग्रजां(म्)स्ते न्यवधीत्सुरेश्वर ।
स तेऽवतारं(म्) पुरुषैः(स्) समर्पितं(म्),
श्रुत्वाधुनैवाभिसरंत्युदायुधः ॥ 22 ॥

त्वसंभ्यस्+तव, श्रुत्वा+ग्रजां(म्)स्ते, न्यवधीत्+सुरेश्वर, श्रुत्वा+धुनै+वाभिसरत्+युदायुधः

हे देवाधिदेवा ! दुष्ट कंसाने तुमचा अवतार आमच्या घरी होणार हे ऐकून तुमच्या भीतीने तुमच्या मोठ्या भावांना मारून टाकले. आता त्याचे दूत, तुमच्या अवताराची बातमी त्याला सांगतील आणि तो आताच्या आता हातात शस्त्र घेऊन धावत येईल.

श्रीशुक उवाच

अथैनमात्मजं(वँ) वीक्ष्य, महापुरुषलक्षणम् ।
देवकी तमुपाधावत्-कं(म्)साद् भीता शुचिस्मिता ॥ 23 ॥

अथै+नमात्+मजं(वँ)

श्रीशुक म्हणतात - परीक्षिता ! इकडे देवकीने पाहिले की, आपल्या पुत्रामध्ये पुरुषोत्तमाची सर्व लक्षणे आहेत. सुरुवातीला तिला कंसाची थोडीशी भीती वाटली. परंतु नंतर अत्यंत पवित्र हास्य करीत ती स्तुती करू लागली.

देव*क्युवाच

रूपं(यँ) यत् तत् प्राहुरव्यक्तमाद्यं(म्),

ब्रह्म* ज्योतिर्निर्गुणं(न्) निर्विकारम् ।

सत्तामात्रं(न्) निर्विशेषं(न्) निरीहं(म्),

सं* त्वं(म्) साक्षाद् विष्णुरध्यात्मदीपः ॥ 24 ॥

प्राहुरव्यक्त+माद्यं(म्), ज्योतिर्+निर्गुणं(न्), विष्णुरध्यात्म+दीपः

देवकी म्हणाली - प्रभो ! वेदांनी ज्या रूपाला अव्यक्त आणि सर्वांचे कारण संबोधले आहे, जे ब्रह्म, ज्योतिःस्वरूप असून समस्त गुण आणि विकार यांनी रहित आहे, जे अनिर्वचनीय, निष्क्रिय व फक्त विशुद्ध सत्तेच्या रूपात आहे ते, बुद्धी इत्यादींचे प्रकाशक रूप म्हणजेच विष्णू, आपण स्वतः आहात.

नष्टे* लोके द्विपरार्धावसाने,

महाभूतेष्वादिभूतं(ङ्) गतेषु ।

व्यक्तेऽव्यक्तं(ङ्) कालवेगेन याते,

भवानेकः(श्) शिष्यते शेषसं(ञ्)ज्ञः ॥ 25 ॥

द्विपरार्+धा+वसाने, महाभूतेषु+वादिभूतं(ङ्), व्यक्तेऽ+व्यक्तं(ङ्)

ब्रह्मदेवाचे पूर्ण आयुष्य-दोन परार्ध वर्षे-समाप्त झाल्यावर सर्व लोक नष्ट होतात, पंचमहाभूते प्रकृतीमध्ये लीन होऊन जातात, कालशक्तीच्या प्रभावाने दृश्य विश्व अदृश्य होते, त्यावेळी एकमेव आपणच शेष (शिल्लक) राहाता. म्हणूनच आपले नाव "शेष" असेही आहे.

योऽयं(ङ्)कालस्तस्य तेऽव्यक्तबन्धो,

चेष्टामाहुश्चेष्टते येन विश्वम् ।

निमेषादिर्वत्सरान्तो महीयां(म्)-

स्तं(न्) त्वेशानं(ङ्)क्षेमधामं* प्रपद्ये ॥ 26 ॥

योऽयं(ङ्)+कालस्+तस्य तेऽव्यक्त+बन्धो, चेष्टा+माहुश्चेष्टते, निमे+षादिर्+वत्सरान्तो

हे प्रकृतीचे सहाय्यक प्रभो ! निमिषापासून वर्षापर्यंत अनेक भागांत विभागलेला असा जो हा महान काल आहे, ज्याच्यामुळे हे संपूर्ण विश्व कार्यरत होत आहे, ती आपली एक लीला आहे. आपण सर्वशक्तिमान आणि कल्याणाचे आश्रय आहात. मी आपणास शरण आले आहे.

मर्त्यो मृत्युव्यालभीतः(फ) पलायन्,
लोकान् सर्वान्निर्भयं(न्) नाध्यगच्छत् ।
त्वत्पादाब्जं(म्) प्राप्य यदृच्छयाद्यं,
स्वस्थः(श) शेते मृत्युरस्मादपैति ॥ 27 ॥

मृत्युव्या+लभीतः(फ), सर्वान्+निर्भयं(न्), नाध्य+गच्छत्
त्वत्पा+दाब्जं(म्), यदृच्छ+याद्यं, मृत्युरस्मा+दपैति

प्रभो ! हा जीव मृत्युरूप कराल सर्पापासून भयभीत होऊन अनेक लोकांमध्ये भटकत आहे. परंतु याला कोठेही निर्भय स्थान मिळू शकले नाही. आज मोठ्या भाग्याने हा आपल्या चरणारविदांना शरण आल्यामुळे स्वस्थ होऊन सुखाने झोप घेत आहे. त्यामुळे मृत्यूसुद्धा याला घाबरून पळून गेला आहे.
वन

सं त्वं(ङ्) घोरादुग्रसेनात्मजात्रस्-
त्राहिं त्रस्तान् भृत्यवित्रासहासि ।
रूपं(ञ) चेदं(म्) पौरुषं(न्) ध्यानधिष्ण्यं(म्),
मा प्रत्यक्षं(म्) मां(म्) सदृशां(ङ्) कृषीष्ठाः ॥ 28 ॥

घोरा+दुग्रसेनात्+मजात्रस्, भृत्यवित्रा+सहासि

प्रभो ! आपण भक्तांचे भय हरण करणारे आहात; म्हणून आपण भ्यालेल्या आमचे दुष्ट कंसापासून रक्षण करावे. आपले हे चतुर्भुज दिव्यरूप ध्यानाची गोष्ट आहे. भौतिक शरीरावरच दृष्टी ठेवणाऱ्या माणसांसमोर हे प्रगट करू नका.

जन्म ते मय्यसौ पापो, मा विद्यान्मधुसूदन ।
समुद्विजे भवद्वेतोः(ख), कं(ङ्)सादहमधीरधीः ॥ 29 ॥

विद्यान्+मधुसूदन, समुद्+विजे, भवद्+धेतोः(ख), कं(ङ्)सा+दहमधी+रधीः

हे मधुसूदना ! तुझा जन्म माझ्यापासून झाला, ही गोष्ट त्या पापी कंसाला कळता कामा नये. माझे धैर्य खचू लागले आहे. तुझ्यासाठी मी कंसाला अतिशय घाबरत आहे.

उपसं(म्)हर विश्वात्मन्-नदो रूपमलौकिकम् ।
शंङ्खचक्रगदापद्मं- श्रिया जुष्टं(ञ) चतुर्भुजम् ॥ 30 ॥

हे विश्वात्मन ! आपले हे शंख, चक्र, गदा आणि कमल यांनी शोभणारे चतुर्भुज अलौकिक रूप आवरा.

विश्वं(यँ) यदेतत्स्वतनौ निशान्ते,
यथावकाशं(म्) पुरुषः(फ) परो भवान् ।
बिभर्ति सोऽयं(म्) मम गर्भगोऽभू-

दहो नृलोकस्य विडम्बनं(म्) हि तत् ॥ 31 ॥

यदेतत्+स्वतनौ

जसे एखादा मनुष्य आपल्या शरीरातील छिद्ररूप आकाशाला स्वाभाविकपणे धारण करतो, त्याचप्रमाणे प्रलयाच्या वेळी आपण या संपूर्ण विश्वाला आपल्या शरीरामध्ये धारण करता. तेच परम पुरुष आपण माझ्या गर्भात राहिलात, ही आपली अद्भुत मनुष्यलीलाच नाही का ?

श्रीभगवानुवाच

त्वमेव पूर्वसर्गेऽभूः(फ्), पृथ्विः(स्) स्वायम्भुवे सति ।

तदायं(म्) सुतपा नामं, प्रजापतिरकल्मषः ॥ 32 ॥

प्रजा+पतिर+कल्मषः

श्रीभगवान् म्हणाले - हे माते ! स्वायंभुव मन्वन्तरामध्ये पूर्वजन्मी तू पृथ्वी आणि हा वसुदेव सुतपा नावाचा पुण्यशील प्रजापती होता.

युवां(वँ) वै ब्रह्मणाऽऽदिष्टौ, प्रजासर्गे यदा ततः ।

सन्नियम्येन्द्रियग्रामं(न्), तेपाथे परमं(न्) तपः ॥ 33 ॥

सन्नियम्येन्द्रियग्रामं(न्)

जेव्हा ब्रह्मदेवांनी तुम्हा दोघांना संतती उत्पन्न करण्याची आज्ञा केली, तेव्हा तुम्ही दोघांनी इंद्रियनिग्रह करून तीव्र तपश्चर्या केली.

वर्षवातातपहिम-धर्मकालगुणाननु ।

सहमानौ श्वासरोध-विनिर्धूतमनोमलौ ॥ 34 ॥

वर्षवा+तातपहिम, विनिर्+धूत+मनो+मलौ

तुम्ही पाऊस, वारा, ऊन, थंडी, उन्हाळा इत्यादी त्या त्या काळाचे गुणधर्म सहन केले आणि प्राणायामाने आपल्या मनाचे दोष धुऊन टाकले.

शीर्णपर्णानिलाहारा-वुपशान्तेन चेतसा ।

मत्तः(ख्) कामानभीप्सन्तौ, मदाराधनमीहतुः ॥ 35 ॥

शीर्णपर्णा+निलाहारा, कामा+नभीप्+सन्तौ, मदारा+धनमी+हतुः

तुम्ही दोघे कधी वाळलेली पाने खाऊन तर कधी वारा पिऊनच राहिलात. माझ्याकडून इष्ट वस्तू प्राप्त करण्यासाठी शांत चित्ताने माझी आराधना केलीत.

एवं(वँ) वां(न्) तप्यतोस्तीव्रं(न्), तपः(फ्) परमदुष्करम् ।

दिव्यवर्षसहस्राणि, द्वादशेयुर्मदात्मनोः ॥ 36 ॥

तप्यतोस्+तीव्रं(न्), दिव्य+वर्ष+सहस्राणि, द्वादशे+युर्+मदात्मनोः

माझ्या ठिकाणी चित्त एकाग्र करून असे अतिशय कठीण आणि घोर तप करता करता देवांची बारा हजार वर्षे निघून गेली.

तदा वां(म्) परितुष्टोऽह-ममुना वपुषानघे ।

तपसा श्रद्धया नित्यं(म्), भक्त्या च हृदि भावितः ॥ 37 ॥

प्रादुरासं(वँ) वरदराड्, युवयोः(ख) कामदित्सया ।

त्रियतां(वँ) वर इत्युक्ते, मादृशो वां(वँ) वृतः(स्) सुतः ॥ 38 ॥

हे पुण्यमयी देवी ! त्या वेळी मी तुम्हा दोघांवर प्रसन्न झालो; कारण तुम्ही दोघांनी श्रद्धायुक्त तपश्चर्येने आणि प्रेममय भक्तीने आपल्या हृदयामध्ये नित्य माझेच चिंतन केले होते. त्या वेळी तुम्हा दोघांची अभिलाषा पूर्ण करण्यासाठी वर देणाऱ्यांचा राजा असा मी याच रूपाने तुमच्यासमोर प्रगट झालो आणि 'वर मागा' म्हणताच तुम्ही माझ्यासारखा पुत्र मागितलात.

अजुष्टग्राम्यविषया-वनपत्यौ च दम्पती ।

न वत्राथेऽपवर्गं(म्) मे, मोहितौ मम मायया ॥ 39 ॥

अजुष्ट+ग्राम्य+विषया, वत्राथेऽ+पवर्गं(म्)

त्या वेळेपर्यंत विषयभोगांशी तुमचा काहीही संबंध आला नव्हता. तुम्हांला संततीही नव्हती. म्हणून माझ्या मायेने मोहित होऊन तुम्ही दोघांनी माझ्याकडून मोक्ष मागितला नाही.

गते मयि युवां(लँ) लब्ध्वा, वरं(म्) मत्सदृशं(म्) सुतम् ।

ग्राम्यान् भोगानभुञ्जाथां(यँ), युवां(म्) प्राप्तमनोरथौ ॥ 40 ॥

भोगान+भुञ्+जाथां(यँ)

माझ्यासारखा पुत्र होण्याचा वर तुम्हांला प्राप्त झाला आणि मी तेथून निघून गेलो. आता आपले मनोरथ सफल झाले असे समजून तुम्ही विषयांचा भोग घेणे सुरू केले.

अदृष्टान्यतमं(लँ) लोके, शीलौदार्यगुणैः(स्) समम् ।

अहं(म्) सुतो वामभवं(म्), पृश्निगर्भ इति श्रुतः ॥ 41 ॥

अदृष्टान्+यतमं(लँ), शीलौ+दार्यगुणैः(स्)

या जगात स्वभाव, औदार्य तसेच अन्य गुणांच्या बाबतीत माझ्यासारखा दुसरा कोणी नाही, हे पाहून मीच तुम्हा दोघांचा पुत्र झालो आणि त्यावेळी मी 'पृश्निगर्भया नावाने प्रख्यात झालो.

तयोर्वां(म्) पुनरेवाह-मदित्यामास कश्यपात् ।

उपेन्द्र इति विख्यातो, वामनत्वाच्च वामनः ॥ 42 ॥

मदित्+यामास, वामनत्+वाच्च

नंतर पुढील जन्मामध्ये तू अदिती झालीस आणि वसुदेव कश्यप झाले. त्या वेळीसुद्धा मी तुमचा पुत्र झालो. माझे नाव उपेंद्र होते शरीरले मला वामनसुद्धा म्हणत

तृतीयेऽस्मिन् भवेऽहं(वँ) वै, तेनैव वपुषाथ वाम् ।

जातो भूयस्तयोरेव, सत्यं(म्) मे व्याहृतं(म्) सति ॥ 43 ॥

भूयस्+तयोरेव

हे माते ! तुमच्या या तिसऱ्या जन्मातसुद्धा मी त्याच रूपाने पुन्हा तुमचा पुत्र झालो. माझे वचन नेहमी सत्य असते.

एतद् वां(न्) दर्शितं(म्) रूपं(म्), प्राग्जन्मस्मरणाय मे ।

नान्यथा मद्भवं(ञ्) ज्ञानं(म्), मर्त्यलिं(ङ्)गेन जायते ॥ 44 ॥

प्राग्+जन्मस्+मरणाय, मर्त्य+ लिं(ङ्)गेन

मी तुम्हांला माझे हे रूप यासाठी दाखविले क तुम्हाला माझ्या पूर्वीच्या अवतारांचे स्मरण व्हावे. मी जर असे केले नसते, तर केवळ मनुष्य-शरीरावरून माझा अवतार ओळखू आला नसता.

युवां(म्) मां(म्) पुत्रभावेन, ब्रह्मभावेन चासकृत् ।

चिन्तयन्तौ कृतस्नेहौ, यास्येथे मद्भतिं(म्) पराम् ॥ 45 ॥

कृतस्+नेहौ

तुम्ही दोघांनी माझ्याबद्दल पुत्रभाव आणि ब्रह्मभाव नेहमी ठेवावा. अशा प्रकारे स्नेह आणि चिंतन केल्याने तुम्हांला माझ्या परमपदाची प्राप्ती होईल.

श्रीशुक उवाच

इत्युक्त्वाऽऽसीद्धरिस्तूष्णीं(म्), भगवानात्ममायया ।

पित्रोः(स्) सम्पश्यतोः(स्) सद्यो, बभूव प्राकृतः(श्) शिशुः ॥ 46 ॥

इत्युक्त्वाऽऽ+सीद्धरिस्+तूष्णीं(म्), भगवा+नात्म+मायया

श्रीशुक म्हणतात- एवढे बोलून भगवान गण राहिले आणि माता-पिता (त्यांच्याकडे) पाहात असतानाच त्यांनी आपल्या योगमायेने ताबडतोब एका सामान्य बालकाचे रूप धारण केले.

ततश्च शौरिर्भगवत्प्रचोदितः(स्),

सुतं(म्) समादाय स सूतिका गृहात् ।

यदा बहिर्गन्तुमियेष तर्ह्यजा,

या योगमायाजनि नन्दजायया ॥ 47 ॥

शौरिर्+भगवत्+प्रचोदितः(स्), बहिर्+गन्तुमियेष, तर्+ह्यजा,

तेव्हा वसुदेवांनी भगवंतांच्या प्रेरणेने त्या मुलाला घेऊन सूतिकागृहाच्या बाहेर निघावे, असे ठरविले. त्याचवेळी नंदपत्नी यशोदेपासून जन्मरहित योगमाया प्रगट झाली.

तया हतप्रत्ययसर्ववृत्तिषु,
द्वाः(स)स्थेषु पौरेष्वपि शायितेष्वथ ।
द्वारस्तु सर्वाः(फ) पिहिता दुरत्यया,
बृहत्कपाटायसकीलशृङ्खलैः ॥ 48 ॥

हत+प्रत्यय+सर्व+वृत्तिषु, पौरेष्व+वपि शायितेष्व+वथ, बृहत्+कपाटा+यसकी+लशृङ्खलैः

ताः(ख) कृष्णवाहे वसुदेव आगते,
स्वयं(वँ) व्यवर्त्यन्त यथा तमो रवेः ।
ववर्ष पर्जन्य उपां(म्)शुगर्जितः(श),
शेषोऽन्वगाद्वारि निवारयन् फणैः ॥ 49 ॥

व्यवर्+यन्त, उपां(म्)+शुगर्+जितः(श), शेषोऽन्+वगाद्वारि

त्याच योगमायेने द्वारपाल आणि नगरातील लोकांच्या सर्व इंद्रियांच्या वृत्ती खेचून घेतल्या. त्यामुळे ते सर्वजण गाढ झोपी गेले. कारागृहाचे सर्व दरवाजे बंद होते. त्यांना मोठमोठ्या फळ्या, लोखंडाच्या साखळ्या आणि कुलपे लावलेली होती. त्यामुळे बाहेर जाणे अतिशय अवघड होते. परंतु वसुदेव श्रीकृष्णांना घेऊन जसे त्या दरवाजांजवळ पोहोचले, तसे ते सर्व दरवाजे आपोआप उघडले. सूर्योदय होताच अंधार नाहीसा होतो, त्याप्रमाणे. त्यावेळी ढग हळू हळू गर्जना करीत वर्षाव करीत होते. म्हणून शेष आपल्या फणांनी पाऊस अडवीत भगवंतांच्या पाठोपाठ चालू लागला.

मघोनि वर्षत्यसकृद्यमानुजा,
गंभीरतोयौघजवोर्मिफेनिला ।
भयानकावर्तशताकुला नदी,
मार्गं(न्) ददौ सिन्धुरिव श्रियः(फ) पतेः ॥ 50 ॥

वर्षत्+यसकृद्+यमानुजा, गम्भी+रतोयौ+घजवोर्+मिफेनिला, भया+नका+वर्तशता+कुला

त्या दिवसात वारंवार पाऊस पडत होता, त्यामुळे यमुनेचे पाणी वाढले होते. तिचा प्रवाह गंभीर आणि वेगवान झाला होता. पाण्याच्या लाटांमुळे त्यावर फेसच फेस दिसत होता. शेकडो भयानक भोवरे निर्माण झाले होते. तरीही ज्याप्रमाणे सीतापती श्रीरामांना समुद्राने वाट करून दिली होती, त्याचप्रमाणे यमुना नदीने भगवंतांना वाट करून दिली.

नन्दव्रजं(म्) शौरिरुपेत्य तत्र तान्,
गोपान् प्रसुप्तानुपलभ्य निद्रया ।

सुतं(यँ) यशोदाशयने निधाय तत्,
सुतामुपादाय पुनर्गृहानगात् ॥ 51 ॥

प्रसुप्ता+नुपलभ्य, यशोदा+शयने, सुता+मुपा+दाय, पुनर्+गृहा+नगात्

नंदांच्या गोकुळात गेल्यावर वसुदेवांनी पाहिले की, सगळे गोप गाढ झोपी गेले आहेत. त्यांनी त्या मुलाला यशोदेच्या अंथरुणावर झोपविले आणि त्यांच्या कन्येला घेऊन ते कारागृहात परत आले.

देव*क्याः(श) शयने न्य*स्य, वसुदेवोऽथ दारिकाम् ।

प्रतिमु*च्य पदोर्लोह-मास्ते पूर्ववदावृतः ॥ 52 ॥

कारागृहात आल्यावर वसुदेवांनी त्या कन्येला देवकीच्या अंथरुणावर झोपविले आणि आपल्या पायात बेड्या अडकवून ते पहिल्यासारखे कारागृहात बंदिस्त झाले.

यशोदा न*न्दप*त्नी च, जातं(म्) परमबु*ध्यत ।

न तल्लि*ङ्गं(म्) परि*श्रान्ता, निद्रयापगतस्मृतिः ॥ 53 ॥

निद्रया+पगत+स्मृतिः

तिकडे नंदपत्नी यशोदेला मूल झाल्याचे समजले. परंतु दमल्यामुळे व योगमायेने मोहित झाल्यामुळे ते मूल पुत्र की कन्या हे समजले नाही.

इति* श्रीम*द्भागवते महापुराणे पारमहं(म्)स्यां(म्) सं(म्)हितायां(न्)

दशम*स्कन्धे पूर्वार्धे कृ*ष्णजन्मनि तृतीयोऽध्यायः ॥

ॐ पूर्णमदः(फ) पूर्णमिदं(म्)पूर्णात्पूर्णमुद*च्यते

पूर्णस्य पूर्णमादाय पूर्णमेवावशि*ष्यते ॥

ॐ शान्तिः(श)शान्तिः(श)शान्तिः ॥